

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"ג עמוד א'

בגמ', רבי יהודה אומר להוציא את הנוטע לרבים.

א]. ובמקור הדברים בספרא (פר' קדושים ג, סוף פ"ה) מובאת שיטה נוספת בדברי ר"י: "רבי יהודה אומר לכם פרט לנוטע לרבים, רבי שמעון בן אלעזר משמו הנוטע לרבים חייב בערלה, עלה מאיליו לרבים פטור מן הערלה".

ב]. והנה היכן נטע את העץ לצורך הרבים, פי' רש"י (ד"ה לרבים) "לצורך רבים, כגון באמצע הדרך לכל עובר". ותוס' הקשו עליו, שבמשנה בערלה (פ"א מ"ב) משמע שיש נוטע לצורך רבים, שבזה פליגי ת"ק ור"י, ויש דין נוסף נוטע ברשות הרבים, שבזה מודה ר"י שחייב בערלה, ומוכח דתרי מילי נינהו. ועל כן מפרשים התוס', שנטע ברשות היחיד – לצורך הרבים, וכן מפרשים כל הראשונים במשנה ערלה שם. והראש יוסף החמיר הקושיא, דבירושלמי (ערלה שם) מבואר כפי' התוס' דדוקא ברשות היחיד לצורך רבים, עיי"ש.

ובביאור דברי רש"י כתב הפני יהושע בסוגיין, דאף אם נוטע ברשות הרבים, אפשר לפרש דתרי מילי נינהו, אחד דנוטע לרבים ברשות הרבים, והשני שנוטע לעצמו ברה"ר. ומוסיף הפנ"י, דההכרח של רש"י לפרש בפשט דברי הגמ' דמייירי בנוטע ברשות הרבים בדווקא, דהגמ' דורשת מהפסוק ונטעתם ליחיד משמע לרבים לא משמע, והיינו כמו שפירש"י שאין דרך רבים לנטוע, ואם כן ברה"ר שייך למעוטי מונטעתם דבשעת נטיעה מנכרא מילתא שנוטע לצורך רבים, משא"כ בנוטע ברשות היחיד לצורך רבים, לא הוי אלא כמו דברים שבלב, דלא ניכר בנטיעה שהיא לצורך הרבים, וע"כ מייירי ברשות הרבים שכבר בנטיעה ניכר שהוא לצורך הרבים.

ופירושו של הפנ"י מדוייק שפיר בשיטת רש"י לפרש כפשטו, דהר"ש (ערלה שם) כתב, דהבבלי והירושלמי נחלקו בהבנת מחלוקת תנאים זו, אי פלוגתתם מהו גדר חלוקת ירושלים לשבטים וגזילת קרקעות, כמובאר בירושלמי וכן משמע בפשטות יותר מלשון המשנה שם בערלה, והבבלי בסוגיין למד שנחלקו בדיוק הפסוקים "ונטעתם", וריבוי אחר ריבוי, עיי"ש. וא"כ אחר האור וביאורו של הפנ"י, שלשון "ונטעתם" משמע שיהיה מינכרא מילתא בשעת נטיעה ולשם כך צריך שהנטיעה תהיה ברה"ר דייקא, הרי שרש"י פירש כאן בבבלי את הפירוש המתיישב ביותר בפשט דברי הגמ' כאן, יתכן לומר שאילו רש"י היה כותב פירוש על המשנה בערלה, היה מפרשה בדרכם של כל הראשונים שם כמו שפירשו התוס' כאן, שנטע ברה"י לצורך הרבים – ובדרך הירושלמי, שהראש יוסף ציין שהוא סותר לפירוש רש"י, אך מאחר ורש"י מפרש פשט דברי הגמ' בסוגיין, שמחולקים עם הירושלמי בדרך לימוד דין זה, פירש בדרך הקרובה ביותר אל הפשט בגמרא דילן.

ג]. עוד מפרש הפנ"י, וכן הראש יוסף (שם), וכן המגיני שלמה להלן (דף כ"ה): דכוונת רש"י דלאו בנוטע ברה"ר ממש איירי, אלא במקצה מרשותו לר"ה או כגון באילן העומד על המיצר שלו ונפו נוטה לרה"ר ואם כן מסתמא רבים שקלי להו לפירות, וכן נראה מלשון רש"י כגון באם הדרך לכל עובר, עיי"ש.

ד]. ועוי"ל הכרחו של רש"י, דבירושלמי (שם) מובא שי' רשב"ג כשיטה שלישית, אמנם בספרא שהבאנו (אות א') מבואר שרשב"ג אמר בשמו, ואיך שייך עלה לרבים מעצמו ברה"י? וע"כ צריך לפרש שעלה לרבים היה ברשות הרבים, וא"כ כבר פירש רש"י כל מילתיה דר"י ברה"ר, ודו"ק.

בגמ', והרי חדש, דרחמנא אמר לחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, ותנן קוצר לשחת ומאכיל לבהמה.

ה]. ועי' בתוס' (ד"ה קוצר) דלא מפורש היתר הנאה במשנה זו, אלא מסתמא מייירי גם בחיטין הראויות לאכילה, ויכול להאכילם לבהמתו. והנה בקידושין (ל"ה). מפורש בברייתא אחרת, שאין איסור הנאה בחדש: "תניא רשב"י אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ונוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ, והוא הדין שינהגו, ומה חדש שאין איסורו עולם, ואין איסורו איסור הנאה, ויש היתר לאיסורו וכו'. ולכאורה קשה, למה לא הביאה הגמ' בסוגיין ברייתא מפורשת זו?

ומצאתי בס"ד שהמשמרות כהונה בקידושין שם הקשה קושיא חמורה יותר, ותירוצו יעלה יפה אף להנ"ל, וז"ל: קשה לי לפי מה שכתבו התוס' (פסחים דכ"ב ע"א בד"ה ור"ש) לחד תי', דחזקיה מודה דלר"ש לא תאכלו איסור הנאה במשמע מדאסר ג"ה בהנאה ע"ש, דא"כ קשיא דר"ש אדר"ש לכ"ע, דס"ל ג"ה אסור בהנאה [מדין איסור אכילה], והכא [בקידושין] שרי חדש בהנאה, ולכאורה י"ל כמ"ש הרב משנה למלך בפ"ד מה' אבל בפסק דמומיא, דהיכא דנ"ל איסור הנאה מלא תאכל כיון דאפקיה בלשון אכילה היכא דנפסד שאינו חייב על אכילתו זהו שלא כדרך אכילתו אינו חייב גם על הנאה, משא"כ במת דנ"ל איסור הנאה מקרא אחרונא חייב על הנאה אפי' נפסד מלאכול ע"ש, וא"כ י"ל דלעולם חדש אסור בהנאה כמו ג"ה ומאי דקתני הכא אין איסורו איסור הנאה היינו היכא דנפסד מלאכול".

ובזה יתורץ שפיר גם קושייתינו, דהגמ' הביאה משנה ששרי הנאה בחדש, אף היכא שנפסד האכילה ע"י שנותנין לבהמה לאכול. ובתירוצו של המשמרות כהונה, יתורץ שפיר אף קושיית השואל הרב המופלג החרוץ ושנון כש"ת מהו' דוד צבי ווילן¹ בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכ"ה) שהקשה לו, למה לא הוכיח הש"ס דחדש מותר בהנאה ממשנה דב"מ (ק"ה): שומרי ספיחים נוטלים שחרם מתרומת הלשכה, ואילו הי' אסור בהנאה הי' אסור ליקח שכר ממנו שהרי אסור לפועל ליקח שכר להוליך יין נסך משום דרוצה בקיומו (ע"ז ס"ב ע"א), וה"כ כן הוא. ולהנ"ל יש לתרץ, דהגמ' חיפשה ראייה דווקא בהנאה של כילוי, שיפסד מלאכול, אך לגבי שאר הנאה אכתי איכא שי' רשב"י דשרי, אף שהוא אסור בהנאה של כילוי, וא"ש.

¹ ההתם סופר פותח את תשובתו שם, שאינו יודע מי השואל אם חכם או נשיא או רב, ובסיום האגרת מברכו וה' ימי ושנותיו יאריך. בספר המופלא "אישים בתשובות חתם סופר" (אות קנ"ט) כותב העורך הרה"ג רבי מ.א. זושא קינסטלעכר שליט"א בערכו של השואל הנ"ל, שהיה מתגורר בגליציה בעיר זארוואנא וחי עד מאה שנה, ומביא שבעת שהגיע לגבורות חלה, והרגיע את בניו שיש לו הבטחה מהחת"ס לאריכות ימים ושנים.

אמנם יש לציין, שכנראה נפלה טעות הדפוס שם בהדפסת התשובה בחתם סופר בתאריך, שחתום י"ב אלול תקצ"ז, והחת"ס מזכיר שם בתשובה קושיא מהשואל על החוות דעת, ומברכו בברכת ז"ל, והחוו"ד נסתלק כ"ה אייר תקצ"ב, וכנראה נשמטה אות אחרונה מתאריך התשובה.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"ג עמוד ב'

בגמ', מכדי אותבינהו כל הני קראי ושנינהו, חזקיה ורבי אבהו במאי פליגי וכו', איכא בינייהו חולין שנשחטו בעזרה.

[ו]. הערוך השולחן (יו"ד סימן ק"י ס"ח) כתב: יש מראשונים שדקדקו דאם כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, תיאסר כל ארץ ישראל בחרישה וזריעה משום נחל איתן דעגלה ערופה שנאמר בה לא יעבד ולא יזרע והיא קבועה במקומה, ותרצו דקבוע אינו אלא כשהאיסור יודע במקומו כתשע חנויות שידענו החנות הטרפה אלא שהספק הוא מאין לקחו החתיכה אבל נחל איתן אין האיסור יודע לנו איפה הוא ולא שייך בזה קבוע כלל" עכ"ל.

ומקור הדברים הוא רבינו שמשון מקיבון [ע"י שערי יושר ש"ד פי"א אות קצ"ו דיש שם טעות הדפוס בשם אומרן] בספרו "ספר הכריתות" (לשון לימודים שער ג' סימן ר') וז"ל: לא אמרינן קבוע אלא היכא שנתברר מקום איסור דומיא דזורק אבן לגו שנתברר מקום ששם הישראל וכן מקום הכותי עכ"ל ואינו יודע היכן נפל האבן, וכן תשע חנויות שנתברר לנו חנות שמוכרת בשר שחוסה ומקום שמוכר בשר נבילה אבל אינו יודע מאיזה מהם לקח, אבל היכא דמקום האיסור לא נתברר לא אמרינן כל קבוע וכו', ובזה ניחא מה שמקשים העולם יאסר כל העולם בחרישה וזריעה מטעם נחל איתן שהוא קבוע, ולמאי דפרישית ניחא כיון דלא ידעינן היכן נחל איתן לא שייך למימר כל קבוע אבל אי ידעינן מקומו אמינא כי הנזרע בתוכו אסור ואי נסבינן זרע ולא ידעינן אי מיניה אי משאר עלמא אסור אף על גב דעלמא רובא ורובא דרובא כמה פעמים, ותורה סם חיים, יען כי הדבר הזה צריך לכמה מקומות שמייירי בענין קבוע. כתבנו זאת להאיר מחשך הלבבות בזה, כי ראיתי מצפצפים ומהגים לא יביטו ארחות קבוע, מלא שבוע, כפול יהיה רבוע, עכ"ל הזהב, ובע"ז כתב הרוקח (סי' תס"ז) עיי"ש.

ובביאור דברי מהר"ש קיבון כתב הפרי חדש (יו"ד סי' ק"י סק"ג) "נראה דמפיק לה הרב מהר"ש מדאמר בפ' כל הבשר לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. ופרכינן התם דכלאי זרעים הם עצמם תועבה וליתסרו דהא תעבתי לך הוא, ומשינן דאיתקוש לכלאי בהמה וכו', וא"כ הכא גבי נחל איתן קרא למשרי הנזרע לתוכו אסור דהא תעבתי לך הוא, עכ"ל.

[ז]. והקשה בהגהות אשר (מבן השאגת אריה, שנדפס בסוף שו"ת שאג"א), דאם איסור נחל איתן נלמד מלא תאכל כל תועבה, הוי נפקותא בין חזקיה לר' אבהו, דלחזקיה יהיה שרי בהנאה דהאיסור הוא רק באכילה, ולר' אבהו יהיה אסור בהנאה עיי"ש. וקושיא זו אף הובאה בשער המלך (פ"ה) מיסודי התורה ה"ח) שהקשה לו זאת "בהיותי עם החכם השלם סו"ה כמוה"ר יהודה אשכנזי נר"ו" ו"השעה" מ סליק בצ"ע. ועי' בצ"ח (סנהדרין נ"ט. ד"ה ורבנן) שהקשה ג"כ על אופן אחר שהגמ' יכלה ליישב נפק"מ בין חזקיה לר' אבהו, ותירוצו שם יעלה יפה אף לקושיא זו.

ולפי מה שהבאתי לעיל (דף כ"ב. אות ב') בשם הרש"ש לתרץ קו' גליון הש"ס, ע"פ התוס' בחולין דהיכא שלא ניכר התועבה בגופה, לא ילפינן מקרא דלא תאכל כל תועבה, בלאו הכי יוקשה על הפרי חדש, דהלא בנחל איתן לא ניכר התועבה בגופה, וא"כ מנ"ל שאיסורו נלמד מלא תאכל כל תועבה, ועיי"ש מה שהבאנו בשם השבט הלוי לדחות תירוץ הרש"ש, ובהכי יתיישבו דברי הפר"ח.

[ח]. עוי"ל, דאולי לנחל איתן יש דין כמו של פסולי המוקדשים, ולכך מה שהר"ש קיבון למד מלא תאכל כל תועבה אינו אלא ללמד על דין זה, ולא על כל שאר איסורי הנאה, וזה ע"פ מה שפסק הרמב"ם (פי"ח מפסוהמ"ק ה"א) שמפי השמועה למדו שאין הכתוב הזה דלא תאכל כל תועבה מזהיר אלא על פסולי המוקדשים ושאר איסורים יוצאים מכללו כו' עיי"ש, ובמל"מ (פ"ד מבכורות ה"י), וכיון דפסולי המוקדשים ידעינן בלאו הכי דאסורים בהנאה אף לחזקיה דמפורש ביה קרא כל בקודש באש תשרף כמבואר בסוגיין, א"כ כי מרבינן מיניה כל תועבה מרבינן לכל דבר אף להנאה כמ"ש תוס' בסוגיין (ד"ה מאי ביניהו), וכ"ת כיון דמרבינן מיני' לאכילה ה"ה להנאה כו'. ודו"ק.

[ט]. התוס' הרא"ש והר"ן על אתר הקשו מה הקו' מאי ביניהו, איכא בינייהו חמץ גמור ע"י תערובות, דאתרבי לקמן (מ"ג ע"א) מכל מחמצת לא תאכלו, ולחזקי' מותר בהנאה ולרבי אבהו אסור בהנא'.

והתוס' רא"ש תירץ דגם לר' אבהו שרי בהנאה, דכי אמרינן דאכילה כוללת הנאה ג"כ הוא רק בדבר שנאמר בו איסור אכילה בפירוש, אבל חמץ ע"י תערובות שאיסורו רק מריבוי הקרא לא אתרבי רק לענין אכילה ולא לענין הנאה.

ובחי' הר"ן וחי' רבינו דוד כתבו להיפוך, דגם לחזקי' אסור תערובת חמץ בהנאה, דכיון דחמץ עצמו אסור בהנא' מלא יאכל חמץ, כל איסורי חמץ בכלל, וגם חמץ בתערובות אסור בהנאה.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ח: rabinoviz@gmail.com

² לכאורה אין הכוונה להג"ר יהודה אשכנזי מטיקטין וצ"ל הבאר היטב על שו"ע או"ח, שנסתלק בשנת תק"ג, והשער המלך מברכהו כאן בברכת החיים, ויצא לאור שנים רבות לאחר מכן. אלא כנראה הכוונה להג"ר יהודה שמואל אשכנזי וצ"ל רבה של איזמיר, בעמח"ס מחנה יאודה חו"מ, יד יהודה שבועות, גבול יאודה גיטין, קהל יאודה יורה דעה, שרידי יהודה ביצה ועה"ת, שנתסלק בשנת תק"ג, והשער המלך התגורר תקופה ממושכת באיזמיר. שוב מצאתי שתלמידו של השער המלך, שרשי הי"ם פ"ח ממאכ"א הי"א, מביא קושיא זו בשם הג"ר יהודה אשכנזי מאיזמיר, עיי"ש שלשונו כמעט כלשון השער המלך.